

Redactie & samenstelling: Roel Douwes, Surinamestraat 136, 9715 PZ Groningen, tel. 050-5718578
Coördinatoren voor provincie Groningen:
 district 1 (Groningen-Oost) Anneke Nieuwenhuijs, Kastanjelaan 91, 9674 BC Winschoten, tel. 0597-414973.
 district 2 (Groningen-West) Roel Douwes, Surinamestraat 136, 9715 PZ Groningen, tel. 050-5718578
 Alle verspreidingskaartjes in dit nummer zijn gemaakt met het programma STIPT, auteur P.Frigge

Met in dit nummer:

<i>Verslag FLORON-kamp in Westerwolde 1995</i>	p 1
<i>Verslag 1995 district 1 & 2</i>	p 4
<i>Totaalstand inventarisatie Groningen 1989 t/m 1995</i>	p 5
<i>Verspreiding van Echte koekoeksbloem en Wilde peen</i>	
<i>Varens in Stad en Ommeland:</i>	
<i>Botaniseren in Stad</i> door Roland Jalving & Johannes Tonckens	p 8
<i>Groenstelen in Ommeland</i> door Leon Luijten	p 6
<i>Muizestaartje achter Lewenborg</i> door André Hóspers	p 11
<i>Aankondiging FLORON-inventarisatieweekend te Siegerswoude</i>	p 12
<i>Excursies district 1 & 2 1996</i>	p 12

Het voorjaarskamp in Westerwolde, van 12 tot en met 14 mei 1995

Het was het weekend van de IJsheiligen en dat er met deze bejaarde heren niet te spotten valt, hebben de kampeerders onder de deelnemers gemerkt: het vroom stevig de eerste nacht. Dit betekende gelukkig ook dat het weer was opgeklaard en dat miserabel slechte voorspellingen tenminste in Noord-oost-Groningen niet uit kwamen: het bleef koud, schraal en winderig, maar droog gedurende het hele weekend.

In de loop van de vrijdagochtend arriveerden de eerste deelnemers op camping De Barkhoorn te Selligen. Overnacht kon er worden in caravans, trekkershutten of eigen tentjes; 's avonds konden we ons in de deel, verbouwd tot kantine, warmen aan het houtvuur.

Zo vroeg in het seizoen hadden we de camping vrijwel voor ons alleen; gelegen aan de rand van het beekdal van de Ruiten-Aa was het een prima uitgangspunt voor Westerwoldse ontdekkingstochten. Vrijdagmiddag werd besteed aan een wandeling langs de Ems, even over de grens in Duitsland. Tijdens de wandeling langs de rivier en oude stroomarmen met rivierduinen kwamen we een aantal leuke, typisch fluviaatle soorten tegen waaronder *Grote engelwortel*, *Knolboterbloem*, *Voorjaarsganzerik*, *Moeslook*, *Kleine pimpernel*, *Tripmadam* en *Langbladige ereprijs*. Ook de Grote gele kwik en Oeverloperkje werden gespot.

's Avonds hield Nico de Vries (SBB) een korte inleiding over Westerwolde en de inspanningen om het beekdal van de Ruiten Aa weer te herstellen. Op een aantal plaatsen zijn de oude meanders weer uitgegraven en is de voedselrijke bovenlaag van de cultuurgrond verwijderd. Zo hoopt men ondermeer de overgangen de van heide naar het beekdal weer te herstellen; de eerste resultaten beschouwde hij als zeer bemoedigend. We zouden er zelf de volgende dag een kijkje nemen.

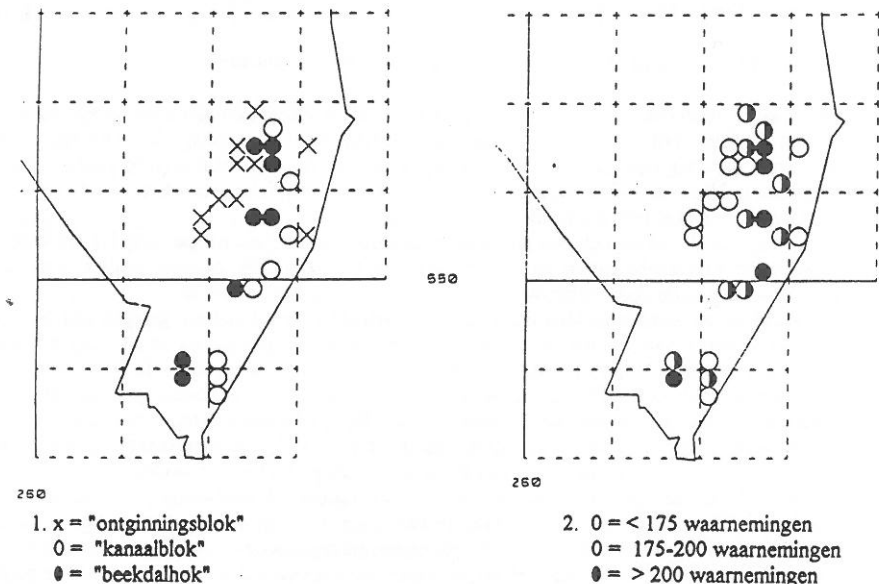
Resultaten

Zaterdag en zondag werd er gestreept. De 20 deelnemers, aangevuld met floristen uit de omgeving (en onverwachte gasten) werden verdeeld in groepjes van 2 à 3 personen. Zaterdag kreeg elke groep twee km-hokken mee, zondag beperkten de meeste groepjes zich tot 1 km-blok.

In totaal werden in het weekend 26 km-blokken gedaan (zie kaartje). Het aantal gevonden soorten per km-blok varieerde sterk: van een hok met 106 waargenomen soorten tot een hok met 206 soorten. In het overzicht op p 3 is alles op een rijtje gezet: kolom 1: km-blokken; kolom 2: aantal gevonden soorten tijdens de inventarisaties in mei. Door een groepje enthousiaste floristen uit Groningen en Schemda zijn vrijwel alle km-blokken in de loop van juli en augustus nogmaals bezocht. In de derde kolom is het aantal door hen gevonden aanvullingen weergegeven met tussenhaakjes het percentage van het totaal aantal waarnemingen per km-hok. Duidelijk blijkt hieruit het belang van een tweede inventarisatieronde. In de vierde kolom is de totaalstand voor de km-blokken opgenomen. Kolom 5 geeft een landschapskarakteristiek, op basis van de topografische kaart: b is een km-blok dat in het beekdal van de Ruiten Aa ligt; k is een blok waarin het Ruiten Aa-kanaal een bepalend element is, o is een hok dat bestaat uit het ontginningslandschap: akkers en bosgebieden, meest naaldbossen, met een enkel venrestant.

Uit het overzicht op de volgende pagina blijkt dat het beekdallandschap de meeste soorten oplevert. Het zijn de meest gevarieerde hokken, met overgangen van droge naar natte situaties en oude houtwallen. Daarna scoort het Ruiten-Aa kanaal het hoogst. Langs het kanaal liggen bloemrijke bermen, houtwallen en kleine bosjes. De armste hokken liggen in het ontginningslandschap: monotone akkers, soortenarme (naald)bossen, maar ook soms verassend leuke (hei)schrале bermen bepalen het beeld.

Ligging van de geïnventariseerde km-blokken

Overzicht waarnemingen

km-blok	aantal srt.mei	aanvullingen juli/augustus	totaal	landschap
268/544	197	35 (15%)	232	b
268/545	152	43 (22%)	195	b
269/552	117	25 (17%)	142	o
269/553	112	30 (21%)	142	o
270/543	106	32 (23%)	138	k
270/544	151	40 (21%)	191	k
270/545	123	44 (26%)	167	k
270/554	117	49 (30%)	166	o
271/549	197	-	197	b
271/554	127	35 (21%)	162	o
271/556	137	19 (12%)	156	o
271/557	119	42 (26%)	161	o
272/549	151	32 (17%)	183	k
272/553	147	35 (19%)	182	b/o
272/559	120	56 (32%)	176	b/o
272/556	167	-	167	o
272/557	155	37 (19%)	192	b
273/550	178	25 (12%)	203	k
273/556	206	-	206	b
273/553	138	63 (31%)	201	b
273/557	163	48 (23%)	211	b
273/558	153	45 (23%)	198	k
274/552	145	38 (21%)	183	k
274/555	128	51 (28%)	179	k
275/557	138	-	138	o
275/552	135	20 (13%)	155	o
totaal				
aantal waarnemingen: 3779		844 (18%)	4623	

Bijzondere vondsten

Er komt heel wat boven water tijdens zo'n weekend en het is ondoenlijk om alle hokken apart te bespreken. We moeten ons dus beperken tot bijzondere of opvallende vondsten.

In een ven vlakbij de camping (272/553) groeiden ondermeer *Lavendelheide*, *Eenarig wollegras*, *Kleine veenbes* en *Slangewortel* en veel veenmos. Restant van de vroeger zo uitgestrekte hoogvenen.

Bij de Hasseberg, een keileem bultje (14,2 m!) aan de grens (275/552), werden op een onkruidakkertje *Korenbloem*, *Bleke klaproos*, *Slangekruid* en *Kleine leeuwklauw* gevonden. Deze laatste soort werd in totaal in 5 km-blokken gevonden tijdens het weekend. Dat was evenveel als het aantal hokken waarin *Hondsviooltje* werd aangetroffen; *Bosdroogbloem* en *Tandjesgras* werden ieder in 3 km-blokken gevonden, *Stijve ogentroost* 1 x, evenals de *Steeanjer* en *Dwergviltkruid*.

Al deze soorten werden vooral aangetroffen in de bermen van wegen en langs bospaden in de ontginnings-hokken (o), waar soms dus nog mooie (hei)schrale bermen te vinden waren.

Rijker waren de bermen van het Ruiten-Aa kanaal (k): hier werden ondermeer *Blauwe knoop*, *Kleine bevernel*, *Tripmadam*, *Heksenmelk*, *Wilde pastinaak*, *Wilde cichorei*, *Stijf Barbarakruid* en *Grote ratelaar* aangetroffen. Ems-uitstraling, met al deze fluviaatiele elementen?

De watervegetatie was minder boeiend: *Drijvend fonteinkruid* werd regelmatig gesignaleerd, *Groot blaasjeskruid* en *Waterviolier* werden ieder 1x aangetroffen. Uit een visvijver, niet ver van het kanaal, werd wél een bijzondere vondst gehaald: *Klein blaasjeskruid*. Volgens de Atlas van de Nederlandse flora (deel 2, p 307) wel van voor 1950 uit de omgeving bekend. Nu dus (terug) gevonden tijdens het weekend en later nogmaals door de "aanvullers" in juli in km-blok 271/557, waar ook *Naaldwaterbies* werd aangetroffen.

Het beekdal van de Ruiten-Aa wordt gereconstrueerd, d.w.z. de oorspronkelijke meanderende beekloop wordt hersteld. De voedselrijke bovenlaag van de cultuurgrond is verwijderd, waardoor allerlei soorten nieuwe vestigingskansen krijgen.

Op één van deze stukken bij Wollinguizen(272/557) werd *Bospaardestaart* (tweede vondst voor Groningen!), *Draadrus* en *Liggend hertshooi* gevonden.

Behalve hoge aantallen leverden de beekdalhokken (b) dus ook interessante vondsten op: *Draadrus* (2x), *Naaldwaterbies* (2x), *Borstelbies* (2x), *Blauwe zegge* (2x), *Tripmadam*, *Geelgroene zegge*, *Dotterbloem*. Vooral de vondsten van *Draadrus* zijn belangwekkend: deze soort had vanouds een ruime verspreiding in het stroomgebied van de Ruiten Aa. Na 1950 wordt de soort voor Westervolde in de Atlas van de Nederlandse flora als vermoedelijk verdwenen beschouwd (deel 2, p 182). Dit is dus gelukkig niet het geval en misschien dat het herstel van het beekdal van de Ruiten Aa nieuwe kansen schept voor uitbreiding.

De rijkere bossen liggen bij Ter Apel: in het Kloosterbos werd *Bosanemoon*, *Bosgierstgras*, *Muursla* en *Groot heksenkruid* gevonden. Dit hok (268/544) leverde de meeste soorten op: 232. Er werd ook een aantal leuke akkeronkruiden gevonden, waaronder *Blauw walstro*, *Geelrode naalbaar* en *Glad vingergras*. *Blauw walstro* was tevoren bekend van Beerta, nu dus ook bij Ter Apel.

Tot slot nog twee bijzondere soorten: Corrie Abbink (wie anders!) vond bij Ter Walslage (hok 271/549) zo'n 25 exemplaren van *Geel vogelpootje* (*Ornithopus compressus*). Ooit, ongeveer 20 jaar geleden bij Onstwedde gevonden, maar daarna op die plaats nooit meer gezien. Deze soort staat op de nominatie om opgenomen te worden in de binnenkort te verschijnen nieuwe druk van de Heukels.

Een andere opmerkelijke soort die in 3 km-blokken werd aangetroffen was *Oostelijk kruiskruid*. Standplaats: omgewerkte, zandige bermen en pas aangelegde bosakkers. Waarschijnlijk komt de soort in Westervolde nog wel meer voor en doet zijn naam dus eer aan.

Er valt natuurlijk nog veel meer te vertellen, zoals over de zoektocht naar de vindplaatsen van *Steenbraam* bij Ter Apel (verplicht nummer, immers enige plek in Nederland): van de twee groeiplaatsen 1 plek gevonden met mooie bloeiende exemplaren, de andere plek schijnt onder het beton van een nieuw rijwielpad verdwenen te zijn. Ook maakte een aantal lieden een bedevaart naar de beroemde sluis van Musselkanaal -daarover leest u elders meer-.

Naast alle botanische avonturen waren er ook culinaire ontdekkingsreizen, gezellige lange avonden en altijd (te)korte nachtrusten.

Kortom: het was geslaagd. Alle deelnemers worden bedankt voor hun inzet!

Roel Douwes

1995 een voorlopig topjaar? Uit de districten 1 & 2

Groningen-Oost

In district 1 (Groningen-Oost) zijn in 1995 gegevens binnengekomen van 45 blokken, waarvan 43 op alle soorten zijn onderzocht en 2 op AA-soorten.

Het merendeel van de blokken is gedaan tijdens het weekend in Sellingen, waar 26 mensen samen 26 lijsten invulden. Van deze 26 blokken zijn er 22 in de zomermaanden nog aangevuld door 4 enthousiaste floristen uit Groningen en Scheemda.

Hun aanvullingen leverden nog veel leuke vondsten op. De andere 19 blokken zijn door 6 reguliere medewerkers gedaan. In totaal kwamen er in 1995 6620 waarnemingen bij (waarneming = soort in een km-blok). De meeste bijzondere vondsten werden tijdens het weekend in Westerwolde gedaan of bij de aanvullende inventarisaties in juli en augustus en worden besproken in het verslag). Vermeldenswaard is nog de vondst van *Moeraswolfsklauw* in Veendam.

Conclusie: het blijkt dat een weekend stimulerend werkt en veel leuke dingen oplevert. Er zijn nog veel niet-onderzochte blokken, wie weet wat daar nog staat!

Groningen-West

In district 2 (Groningen-West) totaal werden 31 totaal-lijsten ingeleverd. Daarnaast kwamen Johannes Tonckens en Roland Jalving met een aantal interessante waarnemingen uit de Stad, waarover elders meer. De plantenwerkgroep van de KNNV afd. Groningen leverde een belangrijke bijdrage met 13 blokken. De al vaker genoemde "groep van vier" uit Groningen en Scheemda was ook in district 2 actief en leverde 12 km-blokken af. Gienus Steendam uit Wormer deed twee hokken in de omgeving van Ulrum, zijn geboortestreek. Hij schreef over zijn ervaringen: "de oogst is wel heel erg schraal. Ik heb deze inventarisatie met gemengde gevoelens gedaan. Enerzijds was het een aparte ervaring met veel goede herinneringen aan mijn geboortestreek, anderzijds is aan de streek veel afbreuk gedaan, vooral door de ruilverkaveling van 1984. De akkers zijn onherkenbaar veranderd in aantal en aanzien. Bijvoorbeeld, het gebied omsloten door drie wegen, waarbinnen de Wiemaheert ligt, is verkaveld tot vier percelen. Dit betekent dat alle slootjes, dammen en paden in dat gebied zijn verdwenen. Daar zijn geen planten meer te vinden. Toch heb ik langs de wegen nog de Schoapattjes (= *Veldlathyrus*) van vroeger teruggevonden, maar de Wilde aardbeien, waar wij vroeger van snoepten, waren verdwenen."

Twee van de drie geplande districtsexcursies gingen door: in de stromende regen werd in juni een bezoek gebracht aan 2 km-blokken in de omgeving van Boerakker. De opkomst was laag: uw dc en welgeteld 1 deelnemer lieten zich niet uit het veld regenen. Leuk was de vondst van *Borstelbies* en *Blauwe zegge*, op een plek waar door graafwerkzaamheden keileem aan de oppervlakte was gekomen. In juli werden twee blokken in het Reitdiepgebied bezocht: de opkomst was met 2 deelnemers matig. Er waren enkele leuke sloten met o.a. *Gesteelde zannichellia* en met een kranwier (*Chara globularis*). De hoge Reitdiepdijk leverde geen bijzonderheden op, wel groeide er op de verweerde muren van een voormalige sluis (Wetsingerzijl) *Muurvaren* en *Moerasmelkdistel*. In een buitendijks grasland vonden we *Veldgerst*. Voor de excursie in de extreem hete augustusmaand was de belangstelling nihil: deze werd afgelast. Het totaal aantal waarnemingen in district 2 in 1995 bedroeg 4306.

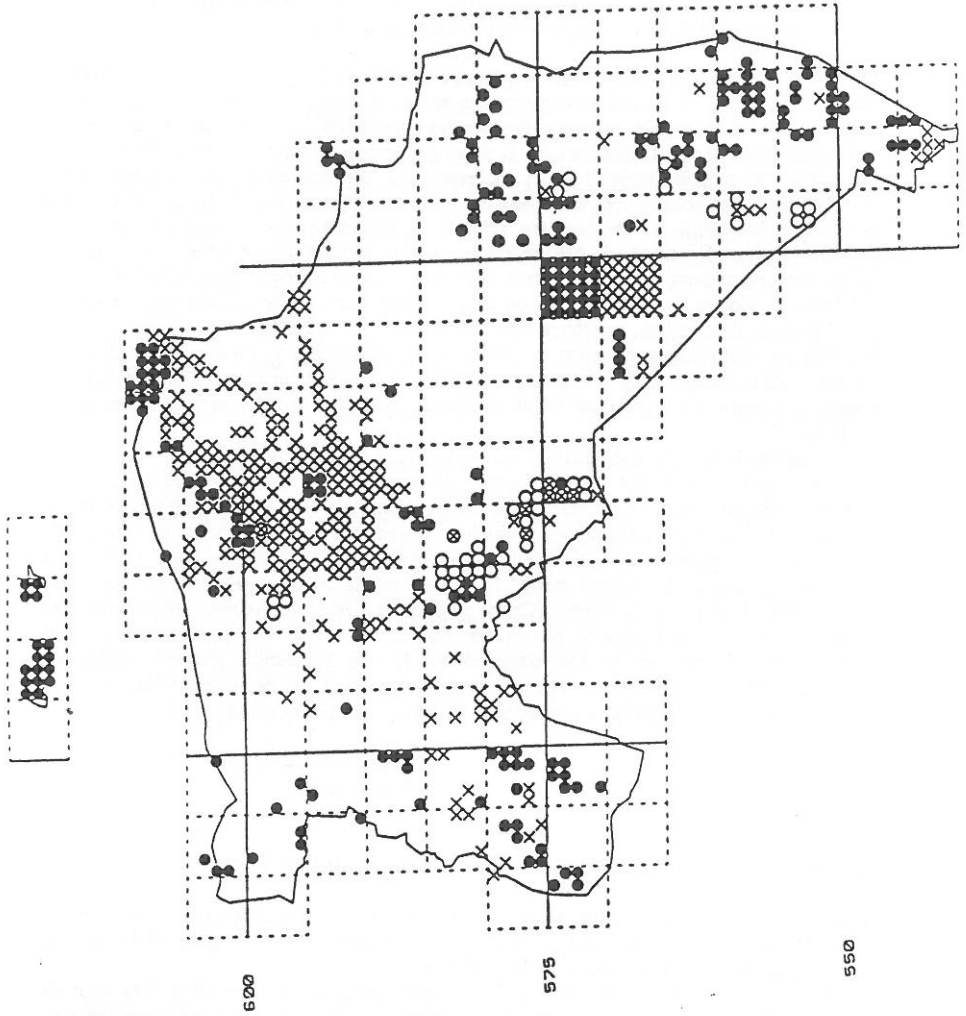
Anneke Nieuwenhuijs
Roel Douwes

De stand van zaken: overzicht FLORON-inventarisaties 1989 t/m 1995

Het kaartje op de volgende bladzij geeft een overzicht van de km-blokken, die in het kader van FLORON-inventarisaties van 1989 tot en met 1995 bezocht werden. Langzaam maar gestaag neemt het aantal kruisjes en stippen op de kaart toe.

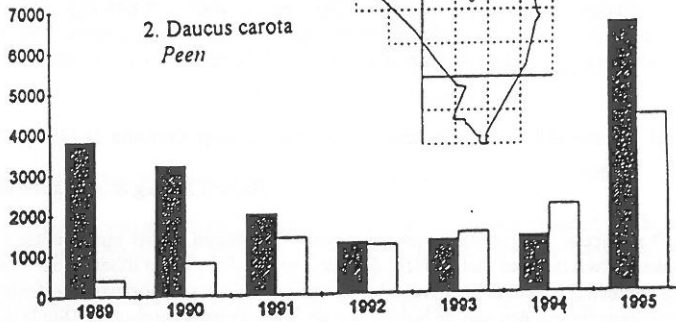
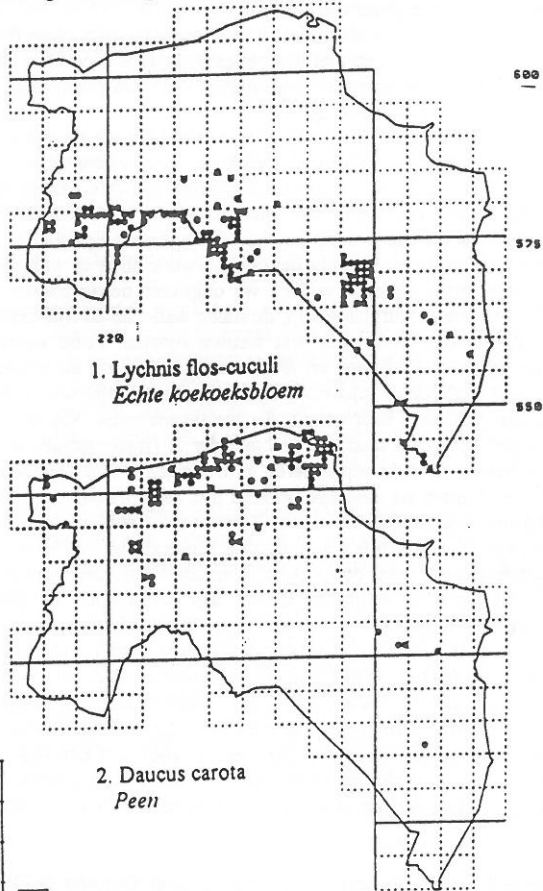
De grafiek onderaan p 7 toont het aantal waarnemingen voor de jaren 1989-1995 voor de districten 1&2. Onder een waarneming wordt verstaan melding van een soort in een km-blok door een waarnemer in een bepaald jaar. Totaal aantal waarnemingen voor de districten 1 & 2 t/m 1995: 31246.

FLORON-inventarisatie Groningen
Bezochte km-blokken tussen 1989-1995
x = losse waarnemingen
o = AA-roject (Attractieve Aandachtsoorte)
● = Totaal- project (Alle soorten)

Verspreidingskaartjes van 2 soorten: *Echte koekoeksbloem* en *Peen*.

Echte koekoeksbloem is bijna geheel beperkt tot het Drents en het Laagveen district, *Peen* is een soort van het Noordelijk kleidistrict. De kaartjes zijn gemaakt op basis van waarnemingen (t/m 1993) uit het FLORON-bestand, gekoppeld aan het gegevensbestand van de Provincie Groningen. Het aantal waarnemingen van *Echte koekoeksbloem* bedraagt 165. 22% daarvan is uit het FLORON-bestand. Het aantal waarnemingen van *Peen* is 119; 41% is afkomstig van FLORON-inventarisaties. De verspreidingskaartjes van deze betrekkelijk algemeen voorkomende soorten geven een goed beeld van de grote gaten, die nog opgevuld moeten worden.

Overzicht van het aantal waarnemingen voor district 1 & 2 (1989 t/m 1995)

■ dc_1 □ dc_2

Botaniseren in "Stad"

Een *Tongvaren* op de kademuur voor het station was voor ons de aanleiding om op een middag in juni af te spreken voor een middagje stadswandelen. Daarmee gaven we onszelf direct ook de gelegenheid om de kademuren van de groningse diepenring eens wat beter te bekijken op het voorkomen van muurplanten. Dat dit behalve *Tongvaren* ook andere zeldzame varensoorten zou opleveren was voor ons een grote verrassing.

De *Tongvaren* is niet moeilijk te vinden. Het duurde even voordat twee duitse toeristen, die zich met een tas vol versnaperingen en met hun benen bungelend boven het gezochte exemplaar bevonden, begrepen dat al onze belangstelling uitging naar een plant, maar toen dit eenmaal duidelijk was konden we hem rustig bekijken.

Dit gedeelte van de zwaaihoek heeft een kademuur van basaltsteen en is een ideale groeiplaats voor allerlei soorten muurplanten. *Muurleeuwebek* is hier een andere typische muurbewoner en het vergaat deze soort hier goed want hij neemt enkele vierkante meters in beslag. Andere soorten die in de zwaaihoek veel voorkomen zijn *Mannetjesvaren*, *Smalle stekelvaren*, *Blauw glidkruid* en verschillende vertegenwoordigers van het geslacht *Epilobium*. *Kantig- en Harig wilgeroosje* halen we er zo uit en na enig determineerwerk blijkt er ook *Bergbasterdwederik* voor te komen. Op en langs de kade vonden we ongeveer dertig soorten. De rest van het verbindingskanaal levert geen muurplanten op, de stalen wallekanten zijn hiervoor niet geschikt.

Het sluisje bij de Eelderbrug biedt weer wat nieuwe soorten: *Valse voszegge* groeit op de sluisdeuren. Verder groeit er *Melkeppe* en *Watermunt* puilt er uit de scharnierpunten van de deuren. Ook hier weer veel *Blauw glidkruid*, dat samen met *Wolfspoot* en *Smalle stekelvaren* zo ongeveer de meest algemene soorten zijn die we tegenkomen. Via de Westerhaven, waar *Gele helmblom* tegen een gevel staat, en de Lage der A (fraaie gevels, maar verder niets te beleven), lopen we verder voor de geparkeerde auto's langs, iedere keer naar beneden turend. Aan de Noorderhaven worden we eindelijk beloond met *Muurvaren* (ongeveer 10 exemplaren) en tot onze verbazing ook *Steenbreekvaren* (3 ex) (aha, vandaar Noorderhaven z.z.). De grootste vindplaats van *Muurvaren* is waarschijnlijk aanwezig bij de Plantsoenbrug. Gedeelten van de muur zijn gerestaureerd maar op de oude delen zijn honderden planten te vinden.

Op 6 augustus zijn we vanaf het station de andere kant om gelopen. De Oosterhaven blijkt al snel niet interessant voor muurplanten, dus vervolgen we de route langs de diepenring. Bij de Poelebrug wordt een gras gevonden dat later wordt gedetermineerd als *Groene naaldaar*. Leunend over de brug ontdekken we hier nog een groeiplaats van *Steenbreekvaren*.

De derde (kleine) vindplaats van *Muurvaren* is op de kademuur nabij het BIM-station aan de Spilsluizen. Even verderop vinden we een *Keizerskaars* op de kade. Langs de Noorderhaven noordzijde vinden we tussen de wal en een afgemeerde woonboot een *Vijg*. Deze soort schijnt vaker in stedelijke milieus op te duiken en is zelfs als kenmerkend genoemd voor het "urbaan district" (Denters, 1995). Een lijst met alle door ons gevonden soorten is hierbij gevoegd.

Literatuur:

Denters, T. De stedelijke flora van Amsterdam onder de loep. *Gorteria* 21 (1995): 178-181.

Roland Jalving & Johannes Tonckens

Naschrift redactie: *Tongvaren* is niet nieuw voor Groningen. In het juninummer 1995 van "De Kale Jonker", kwartaalblad van de NJN district 2 wordt door Hans Inberg onder de titel "Tongen met een Tongvaren" het wel en wee van een *Tongvaren*populatie bestaande uit 1 plant op een tuinmuurtje van één van de huizen aan de Westersingel beschreven. Sinds de ontdekking in 1993 ontwikkelde de schrijver een intieme band met dit plantje, roerend beschreven. Of de kwijnende populatie, volgens de laatste berichten slechts uit wortelstok bestaand, nog leeft, is niet bekend. Alweer een NJN-er, Erik-Jan Plantenga, attendeerde mij op het voorkomen van

een Tongvaren op het Hereweg-spoorviaduct (Z-W zijde). Toen ik ging kijken vond ik een fors exemplaar, mooi ontwikkeld met een flinke bladschijf. De winter was echter lang en streng....afwachten dus of de Tongvarens overleven!

Muurplanten en kadeplanten diepenring Groningen (1995)
(inventarisatie op 24 juni en 6 augustus 1995)

Bergbasterdwederik	Harig wilgeroosje	Schijfkamille
Blauw glikkruid	Iep (spec.)	Smalle weegbree
Engels raaigras	Kantig wilgeroosje	Smalle stekelvaren
Gele helmblom	Karwij	Steenbreekvaren
Groene naalbaar	Kleine watereppe	Tongvaren
Gestreepte witbol	Kropaar	Valse voszegge
Gewone hoornblom	Langbaardgras	Veldbeemdgras
Gewone paardebloem	Liggend vetmuur	Veldereprijs
Gewone melkdistel	Melkeppe	Vijg
Gewone engelwortel	Moeraskers	Watermunt
Gewone raket	Muurleuwebek	Waterzuring
Glanshaver	Muursla	Wolfspoot
Groot hoefblad	Muurvaren	Zachte berk
Grote brandnetel	Rood zwenkgras	Zachte dravik
		Zwarte els

Groenstelen in Ommeland

Enkele floristen van het FLORON inventarisatie-weekend in Westerwolde (mei 1995) hebben na een weekend flink inventariseren de moeite genomen om een van meest zeldzame, zo niet Nederlands zeldzaamste plant te zoeken. Er werden 2 exemplaren van de *Groensteel* gevonden op een sluismuur in Musselkanaal. Tevens werden meerdere planten van de *Steenbreekvaren* gevonden.

Geschiedenis

De *Groensteel* werd voor Nederland in 1953 voor 't eerst verzameld te Bunde in Limburg. Aanvankelijk werd de soort niet herkend. Of de soort op deze locatie nog voorkomt is niet bekend. Een tweede vondst (1979) werd gedaan in de Noordoostpolder. Hier werd een plant gevonden in een greppel in sparrenaanplant. In 1982 is deze groeiplaats verloren gegaan door erosie van de greppelwand. De groeiplaats in Musselkanaal werd in 1983 ontdekt door A.J. & H. Dijkstra. Op een vochtige sluismuur waren 14 planten aanwezig, de planten en de locatie leken niet direct bedreigd (Weeda, 1985).

De plantesoort is opgenomen op de Standaardlijst van Nederlandse Planten (van der Meijden, 1983) omdat in alle gevallen de planten zich spontaan gevestigd lijken hebben. De soort komt verspreid in een groot deel van Europa voor, meest in gebergtegebieden. De dichtstbij zijnde populaties liggen in de Ardennen en er zijn diverse vindplaatsen in Westfalen Dld. (Weeda, 1985).

Actuele situatie

Op 23 september zijn drie sluiscomplexen, de groeiplaats en twee sluisen nabij de groeiplaats van de Groenstelen, bezocht en geïnventariseerd naar varens. De sluisen liggen in het kanaal tussen Stadskanaal en Ter Apel. Op de sluiswanden in Jipsingboermussel (266/548) en een sluis nabij Stadskanaal (261/553) werd geen enkele varenssoort waargenomen. Op de muren van de beroemde sluis te Musselkanaal (263/551) was wel een rijke varensvegetatie te vinden.

Dat de populatie Groenstelen in de 80'er jaren niet was bedreigd is schijn. Van de 14 in 1983 reesterde in 1995 slechts 2 planten. In mei van dit jaar werden dezelfde exemplaren gezien. Beide planten hebben sporen gevormd. De sporen bedekken, in tegenstelling tot de afbeelding in de Oecologische Flora (Weeda e. a., 1985), bijna de gehele onderkant van de deelblaadjes (in ieder geval bij rijpheid). De twee planten groeien op een noord-oost georiënteerde sluismuur.

Andere varens

Naast de zeldzame Groenstelen werden ook andere varensoorten gevonden. De, eveneens zeldzame, *Steenbreekvaren* was de opvallendste soort. In de 'ramzone' op een sluismuur naar het zuid-westen gericht was een rand van overblijfselen van oude bladeren aanwezig. Totaal waren minstens 68 planten aanwezig. Deze soort is volgens de Atlas van de Nederlandse Flora na 1950 niet meer uit Groningen bekend.

Verder was een klein exemplaar van de *Tongvaren* aanwezig. Volgens dezelfde atlas is deze soort nog niet eerder waargenomen in Groningen. De *Gewone eikvarenis* algemeen aanwezig. Verder zijn enkele exemplaren *Mannetjesvaren* gevonden.

In onderstaande tabel is het aantal individuen per soort per standplaats, geëxponcerd op een windrichting, weergegeven.

soort	NW	N	NO	ZW	
<i>Asplenium scolopendrium</i>	-	-	1	-	Tongvaren
<i>A. trichomanes</i>	12	1	15	>40	Steenbreekvaren
<i>A. viride</i>	-	-	2	-	Groensteel
<i>Dryopteris filix-mas</i>	-	-	3	-	Mannetjesvaren
<i>Polypodium vulgare</i>	1	-	>25	1	Gewone eikvaren

Uit de tabel blijkt dat warmte- en droogte-mijdende soorten juist op de noord-oost gerichte muur voorkomen. De *Steenbreekvaren* komt ook veel voor op een zuid-west gerichte muur. Muren geëxponcerd op zuid, zuid-oost, oost en west waren niet met varens begroeid.

Toekomst

De sluisen van Musselkanaal herbergen een gevarieerde, zelfs unieke varen-flora. Naast de zeldzame *Tongvaren* (volgens de Atlas van de Nederlandse Flora nog niet in Groningen waargenomen) komt ook de voor Noord-Nederland zeer zeldzame Rode lijst-soort, de *Steenbreekvaren*, in groot aantal voor. Hoogstwaarschijnlijk zijn deze sluisuren de enige voor Nederland bekende groeiplaats van de *Groensteel*. Men dient in de toekomst, bij eventuele restauratie werkzaamheden, rekening te houden met de groeiplaats van deze bijzondere plant. Met het eventueel verdwijnen van de *Groensteel* op deze locatie, kan Nederland een plantesoort verliezen.

Literatuur

- Heukels, P., 1985 *Asplenium trichomanes* Steenbreekvaren. In: Mennema, J., A.J. Quené-Boterbrood & C.L. Plate (red.), 1985 Atlas van de Nederlandse Flora 2
 Van der Meijden, R., 1983 Standaardlijst van de Nederlandse Flora, Leiden
 Van der Meijden, R., 1990. Heukels' Flora van Nederland Groningen
 Weeda, E.J., 1985. *Asplenium viride* Groensteel. In: Mennema, J., A.J. Quené-Boterbrood & C.L. Plate (red.), 1985 Atlas van de Nederlandse Flora 2
 Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1985. Nederlandse Oecologische Flora: Wilde planten en hun relaties I.

Leon Luijten Scheferweg 12
 9541 XB Vlagtwedde

Het Muizestaartje achter Lewenburg:

verslag van een doordeweekse inventarisatie-avond van de Plantenwerkgroep van de KNNV-Groningen op 26 april 1995 bij Garmerwolde.

Na een fietstocht die uiteindelijk toch wel de kortste route bleek te zijn kwamen we erg vroeg aan op het verzamelpunt. Zelfs de auto's kwamen fors later, zodat we in de kou moesten wachten. Na een democratische verdeling van de hokken die daardoor wat lang duurde kon het strepen beginnen. Helaas, veel mensen waren hun pen vergeten of, zoals ik, het kartonnetje om de streeplijst om heen te vouwen.

Zelf begon ik met metgezel aan een hok ten oosten van Lewenburg. Hierin lag ook het nog te onthullen 'monument bevrijdingsbos', gedateerd 5 mei 1995. Van een bos was vrijwel nog niets te zien. In de kou gingen we strepen langs het pas aangelegde dijkje, waar we toch 2 planten tegen kwamen waar we niets mee konden. Helaas zijn we niet buiten ons blok wezen kijken, want als we het dijkje afgelopen waren, waren we nog 15 bloeiende plantjes *Muizestaart* tegen gekomen. Die werden nu bewaard voor de onderzoekers van het aangrenzende blok. Verder werd nog een mos gezien met een sterk gekromde steel: het Krulmos.

Een groot deel van ons hok uit bestond uit grasland en het aantal soorten was beperkt. Toch denk ik niet dat dat grasland elke 3 jaar gescheurd wordt. Langs de talrijke sloten lopend vonden we o.a. bloeiende *Tweertijge zegge* (kruipende wortelstok, schijnaar), *Valse voszegge* (holle driekantige stengel met lijsten), *Oeverzegge*, *Zwarte zegge* en de andere groep ook nog *Ruige zegge*. Verder nog *Gewone waterbies*.

Langs de waterkant lagen nog wat mossels die ik nu maar eens ter determinatie meegenomen heb. De schelp was niet echt groot en had een stevige schaal. Verder was de top een klein beetje gedraaid. Slechts bij twee schelpen was het kenmerk, de aanwezigheid van tanden, goed te zien. Deze tanden worden verder gebruikt voor de determinatie zodat ik waarschijnlijk op de schildersmossel (*Unio pictorum*) uitkom. Nadere controle geeft toch aan dat de andere, veel grotere schelp en geen tanden en geen duidelijke, geprononceerde (en dus een andere) top heeft. De schaal is wat dunner maar door dat de schelp ook groter is lijkt de schelp al gauw teerder. Dit zal dan de zwanemossel (*Anodonta cygnaea*) zijn. Verder zagen we nog een grote posthorenslak. Alle soorten zijn niet echt bijzonder voor Groningen.

Wat vogels betreft mochten we ook niet klagen. Naast de kuifeenden en slobeenden werd ook twee maal het geluid gehoord van opvliegend watersnippen (cretsj cretsj).

Ze bleken de vorige keer in een hok verderop ook al gezien te zijn. Ook de weidevogels waren weer present (scholekster, tureluur, Kievit, graspieper). Leuk was dat we, voordat we op de terug weg gingen, 2 grote roofvogels op 50 m hoogte richting stad zagen vertrekken. De lange staart en de vlucht, een aantal slagen en dan een zweefvlucht, wees toch echt op een havik. En het hield niet op, op de terug weg kwam ook nog een bruine kiekendief, die geteisterd werd door een Kievit, over vliegen. Ook de tweede inventarisatieronde was de moeite waard met *Holpijp*, *Lidsteng*, oeverlopers of bosruiters, vier verschillende soorten fonteinkruiden, een *Zanichnellia* en een kranwier (*Chara vulgaris*). De laatste kwam in grote aantallen voor. Ook zagen we *Duist*, een aargras. Deze plant bleek voor vele deelnemers toch een nieuwe soort te zijn.

André Hospers

*Ook belangstelling om met de Plantenwerkgroep op pad te gaan in 1996?
Neem contact op met de coördinator Willem Stouthamer, Bottemaheerd 5 9737 NA Groningen,
tel. 050-5411582*

FLORON-inventarisatieweekend in Siegerswoude

Van vrijdag 10 tot en met zondag 12 mei wordt een inventarisatieweekend gehouden in het Fries-Groningse grensgebied. Een afwisselend gebied met kleinschalig landschap, gelegen op de overgang van het Drents/Fries plateau naar het open zeekeleigebied. Zand-, veen- en kleibodems grenzen hier aan elkaar, waardoor het ook floristisch een rijkgeschakeerd gebied is.

We zullen werken volgens de bekende FLORON-methode, d.w.z. in kleine groepjes per km-blok inventariseren. Het kamp is voor ervaren en beginnende floristen.

We verblijven op de camping/manege "De Wâldrâne", Bremerwei 24 te Siegerswoude. Overnachting in stacaravans of eigen tent; voor vergadering en gezelligheid beschikken we over de kantine. Kosten: f 30,- (exclusief maaltijden).

Aanmelding: vóór 15 april naam, adres, telefoonnummer schriftelijk of telefonisch doorgeven aan Roel Douwes, Suriname-straat 136 9715 PZ Groningen, tel. 050-5718578 of aan Gertie Papenburg, Molenerf 84 9285 VP Buitenpost, tel. 0511-541376

Tegelijkertijd de verblijfskosten (f 30,-) overmaken op giro 1864313 ten name van R.Douwes te Groningen, o.v.v. FLORON-weekend. De kosten van ontbijt en lunch worden tijdens het kamp hoofdelijk omgeslagen.

Na aanmelding ontvangt u een nadere aankondiging met programma, deelnemerslijst (in verband met vervoer), reisroute etc. Ook floristen uit de nabije omgeving zijn welkom op de excursies! Meldt u wel van te voren aan in verband met de organisatie.

Excursies district 1 & 2 (Groningen) 1996

Inlichtingen bij de dc's van district 1 en 2 (zie colofon)

zaterdag 8 juni: omgeving Slochteren

Vertrek: 10.15 uur vanaf station Hoogezand

zaterdag 13 juli: omgeving Spijk

Vertrek: 9.45 uur vanaf station Roodeschool

zaterdag 17 augustus: omgeving Termunterzijl

Vertrek: 9.45 uur vanaf station Delfzijl

Gaat u binnenkort weer aan de slag? Geef door aan de dc welke km-blokken u dit jaar gaat doen om dubbel werk te vermijden! Lijsten inleveren eind september/begin oktober. Controleer of de kopgegeven volledig ingevuld zijn: naam, adres, bezoekdata, coördinaten km-blok. Controleer de lijst voor het inleveren nog eens op verstrepingen. Het is belangrijk dat u bijzondere vondsten goed documenteert, het liefst met herbariummateriaal (deel van de plant is vaak voldoende) en/of foto's en tekeningen.

Lijst van waarnemers 1995

Corrie Abbink-Meijerink (Vriezenveen), Siny Becker (Groningen), mevr. Boeschoten-Heldsdingen (Rasquert), Peter ten Bruggencate (Groningen), Lenie Duistermaat (Leiden), Jan Engelen (Apeldoorn), Henny Geerts-Rosing (Stadskanaal), Kees Groen (Leiden), Berend Grotens (Zelhem), Jenny Hendriks (Groningen), Jitske Hibma (Engwierum), André Hospers (Groningen), dhr. van Hulst (Winschoten), Roland Jalving (Groningen), Bas Kers (Groningen), Bert Klerken (Groningen), Henk Koopman (Eelde), Léon Luijten (Vlagtwedde), Jan Meutstege (Diepenheim), René van Moorsel (Utrecht), mevr. Odé (Assen), Bert Oving (Veendam), Erik-Jan Plantenga (Groningen), Gert Reinink (Haren), Bauke Roelevink (Sellingen), Koos Roggeveld (Exloo), Willem Rozema (Maassluis), Wout van der Slikke (Leiden), Gienuus Steendam (Wormer), Willem Stouthamer (Groningen), Johannes Tonckens (Groningen), Meindert van de Velde (De Wilp), Koos van Vliet (Amersfoort), Stoffer Westerbrink (Groningen), Otto Zijlstra (Enschede)